

УДК 911.3; 316

Людмила Мельник, к. геогр. н., наук. співробітник
e-mail: lysil@ukr.netСвітлана Батиченко, к. геогр. н., мол. наук. співробітник
e-mail: batychenko_sveta@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**СПРИЙНЯТТЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПЕРЕТВОРЕННЯ
МІСЬКОГО ПРОСТОРУ ЖИТЕЛЯМИ м. ШПОЛИ**

Розкрито сутність міста, та малого міста зокрема. Розкрито теоретичні аспекти соціологічного опитування як методу дослідження. Окреслені опорні точки опитування мешканців м. Шполи в межах тестової ділянки. Проаналізовано анкетні дані щодо сприйняття трансформаційних процесів зміни міського простору жителями м. Шполи. Розгорнуті запитання анкети розкрили уявлення респондентів щодо зміни функцій району постійного проживання, задоволеність змінами, стан комфортності в майбутньому, а також визначені зміни міського простору, які сприймаються найбільш гостро і спонукають до дій відповідного характеру.

Ключові слова: місто, мале місто, трансформація, соціологічне опитування, функціональні зміни.

**Людмила Мельник, Светлана Батыченко. ВОСПРИЯТИЕ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ
ПРЕ-ОБРАЗОВАНИЯ ГОРОДСКОГО ПРОСТРАНСТВА ЖИТЕЛЯМИ г. ШПОЛА**

Раскрыта сущность города, и малого города в частности. Раскрыты теоретические аспекты социологического опроса как метода исследования. Обозначены опорные точки опроса жителей г. Шпола в пределах тестового участка. Проанализированы анкетные данные по восприятию трансформационных процессов городского пространства жителями г. Шпола. Развернутые вопросы анкеты раскрыли представления респондентов по изменению функций района постоянного проживания, удовлетворенность изменениями, состояние комфортности в будущем, а также определены изменения городского пространства, которые воспринимаются наиболее остро и побуждают к действиям соответствующего характера.

Ключевые слова: город, малый город, трансформация, социологический опрос, функциональные изменения.

**Ludmila Melnyk, Svetlana Batychenko. TRANSFORMATION PROCESSES PERCEPTION BY URBAN RESIDENTS
OF THE TOWN OF SHPOLA**

Consideration of urban space transformation processes and changes in the area functions are becoming increasingly urgent. The city is looked upon as a settlement with developed infrastructure and communications and is classified by a law status as a city. As a rule, has numerous (compared with rural settlements) population mainly employed in non-agricultural areas. Cities are usually characterized by population density, compactness and typical constructions, often multistoried. Towns play an important role in the regional system of relations because they determine the level of social production, productive forces, and innovative features. The town of Shpolia is just such a town. In order to consider transformational changes of urban space, social and geographical methods of investigation were used. Information gathering was done by the means of survey within the test area for 4 reference points. The average sample of respondents was divided by gender, age, education, occupation, employment, monthly income and the vehicle ownership.

The respondent's perception of functional change was estimated according to: responses to the questions about changing the functions and their quality in the area of their residence in recent years; functions strengthening; level of satisfaction by the changes; which changes cause rejection of the urban environment and encourage the opposition, and the actions that could be taken in case of rights violation due to urban space transformation. During the study it was found out that the respondents consider the vast majority of the district functions to be of little change; a half of the respondents are optimistic and believe in positive changes, and respondents are people with an active lifestyle and will not keep silence in case of their rights violation during the urban space transformation.

Keywords: city, small town, transformation, poll, functional changes.

Вступ. Актуальність проблеми.

Трансформаційні процеси характерні для будь-якого суспільства в різні періоди його еволюції. Не стало винятком і українське суспільство, яке сьогодні перебуває в динамічному розвитку і супроводжується виникненням цілого ряду проблемних питань. Міські поселення концентрують значно більший соціально-економічний потенціал, ніж сільські, і в силу цього стають центрами "притягання" для навколишньої території, вузлами різноманітних зв'язків. Зміна функцій міського простору, трансформації території місця проживання активно турбують суспільство сьогодні. Аналіз особливостей сприйняття просторових трансформацій міських територій мешканцями в подальшому стане базою для визначення стратегії

розвитку міської території. Саме місцеве населення зацікавлене в подальшому процвітанні території проживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні питання географії міст, геурбаністики викладені у роботах вітчизняних вчених Ю. Пітюренка, В. Джамана, Г. Підгрушного, Ю. Палехи, А. Доценка, К. Мезенцева, О. Дронової, О. Денисенко та інших, а також зарубіжних дослідників – Г. Лаппо, Є. Перчика та інших. Питання ідентичності висвітлені у роботах Л. Нагорної, К. Мезенцева, А. Мельничука, О. Гнатюка, М. Растворової.

Формування цілей статті (постановка завдань). Мета статті – на основі аналізу анкетних даних виявити особливості сприйняття функціональних змін міського простору мешканцями м. Шполи.

Виклад основного матеріалу. Міста у кожній

області історично формувалися як центри торгівлі, культури, освіти, промислового виробництва, обслуговування населення. *Місто* – це населений пункт з розвинутою інфраструктурою та комунікаціями, віднесений законодавством держави до категорії міст (має статус міста). Як правило, має значну (порівняно з сільськими поселеннями) кількість населення, яке зайнято переважно в несільськогосподарських сферах діяльності. Міста зазвичай виділяються підвищеною густотою населення, компактністю і характерним типом забудови, часто багатоповерхової [3, с. 48].

Малі міста мають важливе значення для розвитку поселенської мережі та господарського комплексу. Згідно Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» від 4 березня 2004 р. № 1580-IV2, малими є міста з чисельністю населення до 50 тис. осіб.

Польові дослідження мають на меті збирання первинних матеріалів, первинної інформації [12, с. 134]. Важливим джерелом первинної інформації є населення, серед якого можна проводити *тематичне опитування* чи *анкетування* за певною проблемою [12, с. 135]. Одним із головних методів дослідження сприйняття трансформаційних процесів перетворення міського простору жителями м. Шпола став метод

соціологічного опитування.

Респондентам запропоновано відповісти на 16 запитань, які стосувалися запитань трансформаційних процесів міського простору в місці постійного проживання респондентів. Крім того, в анкеті було 7 запитань, які стосувалися загальних відомостей щодо респондентів – стать, вік, освіта, рід та сфера зайнятості, середньомісячний дохід та наявність автомобіля.

Розгорнуті запитання анкети розкривають уявлення респондентів щодо зміни функцій району постійного проживання, задоволеність змінами, стан комфортності в майбутньому, а також визначення напрямків перетворень сприймаються найбільш гостро і спонукають до дій визначеного характеру.

Опитування респондентів в м. Шпола проводилося в центральній частині міста на 4-х опорних точках (рис. 1):

- 1) Поблизу дитячого кафе, магазину, ресторану «Гостинний двір» розташованих на вул. Соборній;
- 2) В міському дитячому парку по вул. Європейська;
- 3) Біля входу в Центральний колгоспний ринок розташованого на вул. Мар'янівській;
- 4) Поблизу торгового центру «Новий світ» на розі вул. Героїв Крут та вул. Мар'янівська.

Рис. 1. Картографічне відображення місць опитування населення м. Шпола

Під час соціологічного дослідження було опитано 30 респондентів, з них 33,3% чоловіків та 66,7% жінок. Вікова структура опитаних є наступною: 30% опитаних чоловіків віком до 30-ти років, 30% чоловіків віком від 31-50 років, чоловіки старше 51 року – 40% респондентів; 35% опитаних жінок віком до 30 років, 40% - жінки віком від 31-50 років і 25% -

жінки старше 51 року. 87% опитаних респондентів – особи працездатного віку, причому опитане чоловіче населення віком від 16-59 років. 70% опитаних респондентів мають вищу освіту. У освітній складовій серед респондентів ми виявили гендерну рівність – однакова частка чоловіків і жінок мають вищу освіту. Серед опитаних була жінка з науковим

ступенем. В соціальному відношенні серед респондентів 30% чоловіків були працівники за наймом у сфері послуг, по 20% - домогосподарів, працюючих пенсіонерів (у сільському господарстві), студентів, і лише один – непрацюючий пенсіонер (у минулому в органах управління). Більша половина опитаних жінок – працівниці за наймом (переважна більшість у сфері послуг), по 10% жінок – приватних підприємців (промисловість та с/г в рівних долях), непрацюючі пенсіонерки, перебувають у відпустці по догляду за дитиною (сфері послуг), по 5% (по 1 жінці) – студентка, домогосподарка, працююча пенсіонерка (сфера послуг). Для 90% опитаних полян середньомісячний дохід, включаючи всі джерела доходів, складає 1500-3000 грн., лише 10% - середньомісячний дохід складає менше 1500 грн. При цьому, у гендерному відношенні дана ситуація є аналогічною.

80% опитаних респондентів все своє свідоме життя прожили в районі, де проводилося опитування. 86% опитаних працюють у м. Шпола; 47% опитаних навчалися у рідному місті, а більша половина – в іншому населеному пункті; 73% - опитаних віддають перевагу відпочивати у центральному районі власного міста; перевагу у здійсненні закупів повсякденних товарів та довгострокового використання респонденти віддають центральному району міста та місцю постійного проживання.

Бачення респондентів щодо притаманних функцій району опитування є наступним: 90% відповідей – житловим, 47% - центром розваг і відпочинку, 33% - транспортним. Так, в межах точок опитування № 3 та № 4 територія району має переважно житлову забудову, тоді як в межах точок № 1 та № 2 – заклади розваг, відпочинку, торгівлі та інше. Також неподалік точки опитування № 4 проходить автошлях сполучення міста з м. Смілою.

Наступні запитання спонукали респондентів виявити бачення щодо трансформаційних змін функцій у районі опитування. На думку опитаних, за останні 10 років на постійному рівні залишається значення району як місць проживання населення, ролі і транспортного вузла, центру освіти, науки та культури (більше 70% опитаних). Бачення респондентів щодо змін центру розваг і відпочинку у респондентів розділилися: так, для 40% респондентів дане значення району посилюється за останні 10-ть років, а для 56% - залишається на постійному місці. Промислове значення району для респондентів бачиться по-різному: для 43,3% - залишається на постійному рівні, 30% - посилюється, 23% - знижується.

Визначено топ 3 функції, на думку респондентів, які варто посилити у майбутньому у районі проживання: місця для проживання населення, транспортного значення, освітнього значення.

Уявлення респондентів про доступність/якість надання послуг населенню в районі місця проживання респондентів за останні 5 років є наступною: 67% опитаних вважають, що доступність до робочого місця залишається без змін, а для 27% - скоріше погіршується; для 67% опитаних спостерігають скоріше погіршення якості надання комунальних

послуг місту, а для 30% - залишається незмінною; 70% респондентів вважають, що якість надання комунальних послуг житлу скоріше погіршилася, лише для 3% - покращилася; доступність до закладів торгівлі не змінилася для 50% респондентів, разом з тим для 46,3% вважають, що доступність зазнала позитивних змін, а саме, для 13,3% - скоріше покращилася, для 23,3% - покращилася, для 10% - набагато покращилася; відсутність змін у доступності закладів освіти вважають більше 70% респондентів, тоді як для решти респондентів ситуація скоріше погіршилася; негативна ситуація склалася з уявленнями респондентів щодо доступності закладів медицини: так, для 53,3% скоріше погіршилося, для майже 7% - погіршилося, для 3,3% - набагато погіршилося; 70% респондентів вважають, що доступність до місць розваг, відпочинку, зустрічей, спілкування, прогулянок не змінилося.

Половина опитаних респондентів є оптимістами і вірять у покращення стану комфортності міської території у місці їхнього проживання в найближчому майбутньому. Лише 3,3% песимістично налаштовані, і вважають, що в найближчому майбутньому стан комфортності міської території деградує.

86% респондентів до кінця не визначилися з рівнем задоволеності чи незадоволеності відповідно, щодо змін міського простору в межах району їхнього постійного проживання. Для більше 70% опитаних характерно середній та нижче середнього рівня обізнаності, щодо заходів попередження негативних змін міського середовища. 90% опитаних не знають про зміни міського середовища у районі постійного проживання, які плануються в найближчій перспективі, причому третина з них навіть незацікавлені в отриманні даної інформації.

На основі відповідей респондентів сформована топ трійка змін міського середовища у районі вашого постійного проживання, які викликають найбільше несприйняття і спонукають до протидії: будівництво екологічно небезпечних об'єктів, збільшення кількості транспортних засобів, незаконна забудова. У жодного з респондентів дії наступного характеру не викликають занепокоєння: зміна звичного з дитинства середовища, використання прибудинкової території не за призначенням. Разом з тим 1/3 респондентів не готова вдаватися до будь-яких дій при умові порушенні їхніх прав в разі перетворення міського простору у місці постійного проживання. 1/3 респондентів, навпаки, скаржитиметься до органів влади, а ще 30% - протидіятиме разом з однопідприємцями, тобто сприятиме розголосу, а також підтримає акції громадської непокори.

Висновки. В результаті проведеного дослідження виявлено, що респонденти не відчувають суттєвих змін міського простору у житлових, наукових, освітніх, культурних, транспортних складових. Разом з тим, думки респондентів щодо змін у сфері індустрії та розваг/відпочинку розкололися. В подальшому варто посилювати стратегічно важливий аграрний сектор, який, у свою чергу, сприятиме розвитку переробної та харчової промисловості. Для міста характерно зростання кількості закладів торгівлі та обслуговування насе-

лення, що є характерним для переважної більшості міст України. Виявлено низький рівень готовності активно проявляти свою громадську позицію у питаннях негативних змін перетворення міського про-

стору. В подальшому варто сформувати дії, спрямовані на посилення активної громадської позиції серед жителі міста.

Список використаних джерел:

1. Денисенко О.О. Процеси метрополізації : світогосподарський аспект / О.О. Денисенко. – К., 2012. – 193 с.
2. Доценко А.І. Основні напрями соціально-економічного розвитку малих монофункціональних міст України / А.І. Доценко // Український географічний журнал. – 2011. - № 1. – С. 51-55.
3. Дронова О.Л. Геоурбаністика: навч. посіб. / О.Л. Дронова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – 419 с.
4. Лаппо Г.М. География городов: Учебн. пособие для геогр. ф-тов вузов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 480 с.
5. Мезенцев К.В., Підгрушний Г.П., Мезенцева Н.І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація: Монографія. – К.: ДП «Прінт сервіс», 2014. – 132 с.
6. Мельничук А.Л., Гнатюк О.М., Растворова М.О. Порівняльний аналіз регіональної ідентичності міст Запоріжжя, Вінниці та Києва // Регіональні проблеми України: геогр. аналіз та пошук шляхів вирішення: Зб. наук. праць. – Херсон, 2011. – С. 212-222.
7. Мельничук А.Л., Коковський Л.О. Відмінності сприйняття трансформації системи природокористування у міській місцевості приміської зони Києва / А. Мельничук, Л. Коковський // Київський географічний щорічник: Науковий збірник. – Вип. 9. – 2014. – С. 110-126.
8. Нагорна Л.П. Регіональна ідентичність: український контекст. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 405 с.
9. Перцик Е.Н. Геоурбаністика: учебник / Е.Н. Перцик. – М., 2009. – 432 с.
10. Пітюренко Ю.І. Агломерація міських поселень / Географічна енциклопедія України. – Т. 1. К.: «Українська радянська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. – 1989. – С. 10-11.
11. Растворова М.О. Еволюція категорії «місто» в світовій науковій думці / М.О. Растворова // Економічна та соціальна географія: Наук. зб. – К., 2015. – Вип. 72. – С.43-47.
12. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

References:

1. Denysenko, O.O. (2012). Protsesty metropolizatsii: svitohospodarskyi aspekt [Metropolisation processes: the world economy aspects]. K., 193.
2. Dotsenko, A.I. (2011). Osnovni napryamy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku malykh monofunktsionalnykh mist Ukrainy [The main direction of socio-economic development of small monofunctional cities in Ukraine]. *Ukrainskyi geografichnyi zhurnal*, 1, 51-55.
3. Dronova, O.L. (2014). Geourbanistyka: navch. posib. [Geourbanistics: Tutorial]. K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Kyivskiy universytet, 419.
4. Lappo, H.M. (1997). Geografiya gorodov: Uchebn. posobie [Urban geography: Tutorial]. M.: Gumanit. izd. tsentr VLADOS, 480.
5. Mezentsev, K.V., Pidgrushnyi, H.P., Mezentseva, N.I. (2014). Regionalnyi rozvytok v Ukraini: suspilno-prostorova nerivnist i polyaryzatsiya [Regional development in Ukraine: socio-spatial inequality and polarization]. K.: DP Print servis, 132.
6. Melnychuk, A.L., Gnatyuk, O.M., Rastvorova, M.O. (2011). Porivnyalni analiz regionalnoi identychnosti mist Zaporizhia, Vinnytsi ta Kyeva [Comperative analysis regional identity in Zaporizhya, Vinnytsya and Kyiv]. *Regionalni problemy Ukrainy: geogr. analiz ta poshuk shlyakhiv vyrishennya*. Kherson, 212-222.
7. Melnychuk, A.L., Kokovskyi, L.O. (2014). Vidminnosti spryinyattya transformatsii systemy pryrodokorystuvannya u miskiy mistsevesti prymiskoi zony Kyeva [Differences of perception of natural resource management system transformations in the urban environment of Kyiv suburban area]. *Kyivskiy geografichnyi shchorichnyk*, 9, 110-126.
8. Nagorna, L.P. (2008). Regionalna identychnist: ukrainskyi kontekst [Regional identity: Ukrainian context]. – K.: IPiEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 405.
9. Pertsyk, E.N. (2009). Geourbanistyka: uchebnik [Geourbanistics: Tutorial]. M., 432.
10. Pityurenko, Yu.I. (1989). Aglomeratsiya miskiykh poselen / Geografichna entsyklopediya Ukrainy [Agglomeration of urban settlements. Geographical Encyclopedia of Ukraine]. T. 1. Kyiv: M.P. Bazhan, Ukrainian soviet encyclopedia, 10-11. [In Ukrainian].
11. Rastvorova, M.O. (2015). Evolyutsiya katehorii «misto» v svitoviy naukoviy dumtsi [Evolution of category city in the world scientific thought]. *Ekonomichna ta sotsialna geografiya*, 72, 43-47.
12. Topchiyev, O.H. (2005). Suspilno-geografichni doslidzhennya: metodologiya, metody, metodyky: Navchalnyi posibnyk [Socio-geographical research, methodology, methods, techniques: Tutorial]. Odesa: Astroprynt, 632.

Надійшла до редколегії 06.10.2016 р.